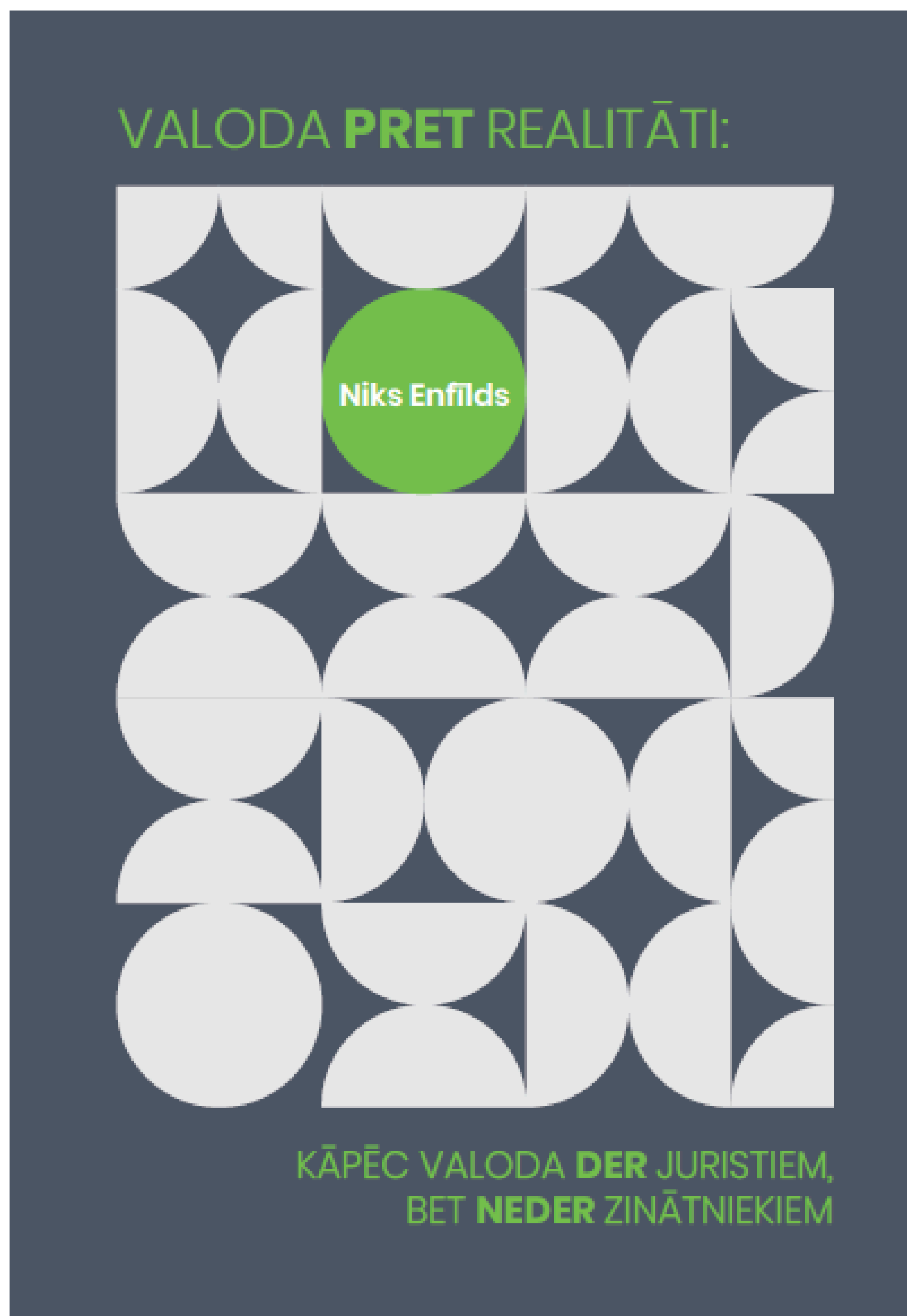

Kāpēc vērts izlasīt šo grāmatu?
Lasītāju atsauksmes

Nīks Enfīlds

„Valoda pret realitāti: kāpēc valoda der juristiem, bet neder zinātniekiem”

Māris Kūlis

LU vadošais pētnieks, filozofs

Nika Enfīlda grāmata „Valoda pret realitāti: kāpēc valoda der juristiem, bet neder zinātniekiem” vedina atgriezties pie temata, kas nebūt nav jauns, taču gadsimta gaitā ir tā mainījies, ka radusies akūta vajadzība to šķetināt no jauna, proti, pie valodas, realitātes un varas attiecībām. Rietumu filozofijā kopš 20. gs. sākuma tieši valoda kļuva par vienu no centrālajiem pārdomu priekšmetiem, atskāršot, ka tā nav tikai saziņas rīks vai vārdu krājums, bet gan ir kas daudz fundamentālāks, ko turpmāk ir pētījuši tādi virzieni kā eksistenciālisms, hermeneitika, strukturālisms un poststrukturālisms, kā arī analītiskā filozofija. Jauns pavērsiens ir pienācis patlaban, 21. gs. sākumā, kad jākonstatē, ka filozofijas apburtība ar valodu sāk sevi izsmelt, gan ieraujot sīkumainībā, gan politizējoties. Nudien, valoda un strīdi par tās lietojumu arvien biežāk kļūst nevis par lingvistisku vai filozofisku, bet gan par politisku problēmu. Tieši tāpēc Enfīlda grāmata ir noderīga, jo tā par valodu runā nopietni un konkrēti. Viņš skaidro, ka valoda ir nevis perfekts patiesības paušanas rīks (zinātne), bet gan drīzāk nepilnīga pārlicināšanas sistēma (jurisprudence), un tārad valoda ir sociālās koordinācijas infrastruktūra. Ja to apjēdzam, kļūst vieglāk orientēties valodas, realitātes un varas reibinošajās attiecībās.

Mārcis Auziņš

LU profesors

Lai gan Sidnejas Universitātes Austrālijā profesora un Maksa Planka institūta Nīderlandē pētnieka Nika Enfīlda grāmata par valodas lomu sabiedrībā ir akadēmisks pētījums, tā ar interesi lasāma arī nespeciālistiem. Tam ir divi iemesli. Pirmkārt, valodu lietojam ikdienā un droši vien ik pa brīdim daudziem nācies saskarties ar situāciju, kad mūsu teiktais ticis pārprasts. Šķiet, es taču tik ļoti pūlējos savu domu precīzi formulēt, bet tomēr netiku saprasts...

Izrādās, ka tam ir valodas lietošanā balstīti iemesli un tos var izpētīt. Otrkārt, un tas nav mazsvarīgi, autors ir spējis savas domas formulēt pietiekami vienkārši, lai tās būtu saprotamas ne tikai speciālistiem, bet arī vienkārši ieinteresētiem lasītājiem, kuri nav valodnieki.

Niks Enfīlds grāmatas pirmajā daļā, kam nosaukums „Valodas varā”, pārlicina lasītāju, ka valoda ir slikti piemērota tam, lai aprakstītu realitāti. Tā pasauli vienkāršo. Taču Niks Enfīlds to neuzskata par valodas trūkumu. Viņa ieskatā, valodas galvenā funkcija nav realitātes nianšu aprakstīšana. Piemēram, mēs nedodam kādam augam nosaukumu, lai to precīzi aprakstītu. Auga nosaukuma galvenais uzdevums ir sniegt iespēju ziņot par to citiem. Savukārt valodas uzdevums ir dot iespēju cilvēkiem sadarboties noteiktu mērķu sasniegšanai. Lai šo savu tēzi pamatotu, grāmatas autors izmanto interesantu psiholoģisku eksperimentu rezultātus.

Grāmatas otrās daļas nosaukums „Maldināšana ar valodu”. Jau virsraksta, kurš oriģinālvalodā skan *Nudged by language*, tulkojums parāda, ka valoda neprecīzi ataino realitātes nianšes. Vārds *maldināšana* skan daudz stiprāk nekā oriģinālā lietotais vārds *nudged*, ko varētu tulkot arī kā *pamudinājums*. Taču vēstījums, ko sniedz autors, ir ļoti labi saprotams. Valoda virza mūsu uztveri. Tā iekrāso parādības nianšes. Manis pieminētie varianti nodaļas virsraksta tulkojumam var kalpot kā ilustrācija šai tēzei. Mēs ar dažādu kategorisma pakāpi uztveram divus apgalvojumus – latviski un angļiski izteiktos. Valoda maldina, un valoda pamudina. Arī šajā nodaļā aprakstītais ir bagātīgi ilustrēts ar daudziem piemēriem, tādēļ lasītājam viegli uztverams.

Visbeidzot trešā grāmatas daļa ar virsrakstu „Mūs veido valoda”, kurā autors interesanti stāsta par vēl vienu valodas aspektu. Mēs, runājot par kādu lietu vai notikumu, bieži vien veidojam savu attieksmi pret to. Stāstot par notikumu kādam citam, nereti pat nenododam ziņu par to. Sarunu biedrs šo notikumu jau zina. Mēs šajā sarunā paziņojam savu attieksmi pret notikumu. Arī šajā grāmatas daļā izteiktie apgalvojumi ir ļoti plaši pamatoti ar dažādiem piemēriem no valodu lietošanas prakses. Mūsu attieksmi var mainīt mūsu personiskās attiecības ar stāsta objektu. Man šķiet, ka to labi raksturo autora atstāstītais Bertrāna Rasela izdomātais piemērs, aprakstot vienu un to pašu cilvēka rīcību. Runājot par savu rīcību, cilvēks saka – es esmu principiāls. Runājot par savu paziņu, iespējams, teiksim – viņš ir

stūrgalvīgs. Bet, raksturojot šo pašu rīcību sveša cilvēka gadījumā, iespējams, tiks teikts – viņš ir ietiepīgs muļķis.

Visās grāmatas nodaļās ļoti daudz tiek izmantots grafisks materiāls. Tas vēl liek papildus aizdomāties par to, ko ar valodu un vārdiem iespējams viegli pavēstīt un kādos gadījumos vēstījuma pilnībai ir vajadzīgi vēl citi komunikāciju veidi, piemēram, grafiskā informācija.

Grāmatā izteiktajiem apgalvojumiem ar sajūsmu var piekrist. Var tiem kaismīgi iebilst. Taču jebkurā gadījumā tā liek mums aizdomāties par to, kā mēs ikdienā lietojam valodu, un par to, kādēļ mūs brīžiem saprot no pusvārda, bet dažreiz tiekam neglābjami pārprasti.

Aiga Veckalne valodniece

Vai valoda mūs maldina? Uzzini, kāpēc tā ir lielisks rīks juristiem, bet izaicinājums zinātniekiem!

Nika Enfīlda (*Nick Enfield*) grāmata „Valoda pret realitāti: kāpēc valoda der juristiem, bet neder zinātniekiem” (prof. Inas Druvietes tulkojums) ir aizraujošs pētījums par valodas spēju veidot mūsu pasaules uztveri. Autors analizē, kā valoda ietekmē domāšanu, komunikāciju un lēmumu pieņemšanu un kāpēc tā ir tik noderīga juridiskajā praksē, bet var izraisīt sarežģījumus zinātnē.

„Mēs radām savu pasauli ar izvēlēto vārdu palīdzību,” raksta autors. Viņš norāda, ka valoda ne tikai atspoguļo realitāti, bet bieži to pārveido. Juristi izmanto valodas elastīgumu, lai veidotu pārlicinātošus argumentus un interpretētu likumus, savukārt zinātnieki saskaras ar valodas ierobežojumiem, cenšoties precīzi atspoguļot sarežģītus jēdzienus un objektīvus faktus. Grāmatā aplūkoti arī valodas ierobežojumi, kas var veicināt pārpratumus, ja to izmanto nepareizi.

Īpaši aktuāla šī tēma ir mūsdienās, kad valoda kļūst par galveno instrumentu politiskajā komunikācijā, propagandā un dezinformācijas izplatīšanā. Niks Enfīlds izceļ, kā vārdu izvēle un dažādi vēstījumi spēj ietekmēt sabiedrības uzskatus, jo īpaši „alternatīvo faktu” laikmetā. Viņš aicina lasītājus attīstīt kritisko domāšanu un izprast, kā ar valodu var maldināt vai manipulēt, jo īpaši sociālajos medijos un sazvērestības teorijās.

Autors raksta saistoši un dzīvīgi, bet arī intelektuāli izaicinoši, savijot akadēmiskas diskusijas ar praktiskiem piemēriem no zinātniskās, juridiskās un ikdienas komunikācijas, kā arī mediju manipulācijām un dažādām pirmiedzīvotāju valodām. Niks Enfīlds parāda, kā valoda strukturē mūsu domāšanu un kāpēc tā vienlaikus ir spēcīgs un arī ierobežots instruments. Zinātnē šī nepilnība var radīt neprecizitāti, savukārt politikā to var izmantot manipulācijai.

Autors uzsver, ka valoda ir rīks, nevis spogulis – tā nav vienkārši realitātes atspoguļotāja, bet gan aktīvi pārveido mūsu izpratni par pasauli. Vieni un tie paši vārdi var nozīmēt dažādas lietas atkarībā no to izmantošanas situācijas, tādēļ konteksts ir ļoti būtisks.

Grāmata ir īpaši piemērota tiem, kas interesējas par valodniecību, kognitīvo zinātņi un iedarbīgu komunikāciju. Tā noderēs arī tiem, kuri vēlas labāk izprast valodas spēku un tās nozīmi mūsdienu sabiedrībā un attīstīt kritiskās domāšanas un komunikācijas prasmes.

Grāmata ir vērtīga ne tikai juristiem un zinātniekiem, bet arī plašākai sabiedrībai, palīdzot izprast, kā valoda ietekmē mūsu uztveri un lēmumus. Grāmata sniedz praktiskus rīkus, lai analizētu valodu un izvairītos no tās radītām kognitīvajām ilūzijām, un vērtīgas atziņas par to, kā būt kritiskākiem pret valodas ietekmi un izvairīties no tās maldinošajiem efektiem.

Ieguvu daudz noderīgas informācijas arī savā darbā, tostarp runājot par skaidru un saprotamu izteiksmi, kognitīvo un lingvistisko rakstpratību, kā arī rāmējumu un stāstniecību, un mani īpaši aizrāva nodaļa par Vitgenšteina lineālu. Noderīgas ir arī atsauces katras nodaļas beigās, kurās autors ne tikai sniedz bibliogrāfisko informāciju, bet arī piedāvā plašāku kontekstu, lai lasītājs saprastu uzrakstīto vēl labāk.

Nika Enfīlda darbs ir ne tikai akadēmisks ieguldījums valodniecības un komunikācijas teorijā, bet arī praktisks ceļvedis tiem, kas vēlas labāk izprast valodas spēku un tās ietekmi ikdienā. Prieks, ka šī grāmata nu ir pieejama latviski un varam to lasīt izcilā un trāpīgā Inas Druvietes tulkojumā.